फोन : ०२०-२९५१६२६४

अॅग्रोमेटअॅडवायझरी बुलेटीन
ग्रामीण कृषि मौसम सेवा, ऐएमएफयु,
कृषि हवामानशास्त्र विभाग
कृषि महाविद्यालय, पुणे ४११ ००५

ई-मेल : amfupune@gmail.com

## हवामान अंदाजावर आधारित कृषी सल्ला समितीची साप्ताहिक बैठक दि. ०९/११/२०२६

## जिल्हा : पुणे

| मागील आठवड्यातील हवामान (०२/११/२०२६ ते ०८/११/२०२६) | | | | | | | हवामान घटक | पुढील पाच दिवसांचा हवामानाचा अंदाज (०९/११/२०२६ ते १३/११/२०२६) | | | | |
|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|---|
| 2 | 3 | 4 | 5 | 6 | 7 | 8 | दिनांक | 10 | 11 | 12 | 13 | 14 |
| 41.1 | 10.9 | 0.0 | 0.0 | 0.0 | 0.0 | 0.0 | पाऊस (मिमी) | 0 | 0 | 0 | 0 | 0 |
| 33.3 | 25.2 | 31.8 | 32.7 | 33.1 | 32.4 | 32.1 | कमाल तापमान (अं.सें.) | 34 | 34 | 34 | 33 | 33 |
| 21.2 | 19.6 | 19.7 | 18.9 | 19.1 | 17.0 | 15.2 | किमान तापमान (अं.सें.) | 18 | 17 | 16 | 14 | 14 |
| | | | | | | | ढग स्थिती (आकाश) | 0 | 0 | 1 | 1 | 1 |
| 98 | 94 | 96 | 96 | 96 | 90 | 96 | सकाळची सापेक्ष आर्द्रता (%) | 56 | 56 | 55 | 55 | 57 |
| 90 | 49 | 43 | 40 | 35 | 29 | 26 | दुपारची सापेक्ष आर्द्रता (%) | 22 | 21 | 20 | 20 | 24 |
| 3.9 | 1.1 | 2.3 | 2.4 | 2.7 | 2.7 | 2.6 | वाऱ्याचा वेग (किमी/तास) | 6.5 | 5.5 | 5.5 | 5.8 | 6.6 |
| | | | | | | | वाऱ्याची दिशा (अंश) | 93 | 101 | 101 | 97 | 100 |

## हवामान अंदाजावर आधारित कृषी सल्ला

| पीक | पीक अवस्था | कृषि विषयक सल्ला |
|---|---|---|
| हवामान सारांश/ इशारा | | भारतीय हवामान खात्याच्या प्रादेशिक हवामान केंद्र, मुंबई यांच्या अंदाजानुसार जिल्ह्याच्या पूर्व भागात दिनांक ०९ ते १३ नोव्हेंबर, २०२६ दरम्यान हवामान कोरडे राहण्याची शक्यता असून जिल्ह्याच्या पश्चिम (घाट क्षेत्र) भागात दिनांक ०९ ते १३ नोव्हेंबर, २०२६ दरम्यान हवामान कोरडे राहण्याची शक्यता आहे. |
| विस्तारित श्रेणी अंदाज (ईआरएफएस) | | विस्तारित श्रेणी अंदाजानुसार (ईआरएफएस) मध्य महाराष्ट्र विभागात (धुळे, नंदुरबार, जळगाव, नाशिक, अहमदनगर, पुणे, सातारा, सांगली, सोलापूर, कोल्हापूर) दिनांक ०८ ते १४ नोव्हेंबर, २०२६ दरम्यान<br>➢ पावसाचे प्रमाण सरासरी पेक्षा कमी राहण्याची शक्यता आहे.<br>➢ कमाल तापमान सरासरी इतके राहण्याची शक्यता आहे.<br>➢ किमान तापमान सरासरी इतके राहण्याची शक्यता आहे. |
| सामान्य सल्ला | | • काढणी केलेल्या धान्याची सुरक्षित ठिकाणी साठवण करावी.<br>• हवामान अंदाजावर आधारित कृषि सल्ला व हवामा नाच्या पूर्वानुमाना करिता 'मेघदुत' मोबाईल अॅपचा वापर करावा. मेघगर्जना व विजेच्या पूर्वानुमानाकरिता 'दामिनी' मोबाईल अॅपचा वापर करावा.<br>• कृषिविषयक माहितीसाठी, महात्मा फुले कृषि विद्यापीठाच्या 'कृषिदर्शनी'चा एक संदर्भ ग्रंथ म्हणून उपयोग करावा.<br>• जिल्ह्यातील कोरडवाहू/बागायती क्षेत्रात पिकाच्या संवेदनशील वाढीच्या अवस्थेत संरक्षित पाण्याची उपलब्धता असल्यासच रब्बी पिके जसे हरभरा, गहू, राजमा आणि रब्बी ज्वारी पिकांच्या पेरणीचे नियोजन करावे.<br>• संरक्षित सिंचनाचा अत्यंत काटकसरीने वापर करावा. जास्तीत जास्त पाणी बचती साठी तुषार अथवा ठिबक सिंचनाचा कटाक्षाने वापर करावा.<br>• रब्बी हंगामात पेरणी करताना शक्यतो आंतरपीक पद्धतीचा अवलंब करावा. उदा. ज्वारी + हरभरा (६:३) , करडई + हरभरा (३:६).<br>• जल व मृद संधारणासाठी बी बी एफ यंत्राद्वारे पेरणी करावी.<br>• पेरणीवेळीस फुले बायोमिक्सची बीजप्रक्रिया करावी. तसेच सूक्ष्म अन्नद्रव्याची कमतरता असल्यास फुले ग्रेड II ची फवारणी १० मिली प्रति लिटर पाणी प्रमाणे करावी.<br>• रब्बी हंगामात पिकामध्ये तणनाशके यांचा वापर कमी करून वेळोवेळी कोळपणी आणि खुरपणी करून पिके तणविरहित ठेवावीत.<br>• भाजीपाला पीके: सकाळच्या आद्रतेत वाढ झाल्याने भुरी रोगाच्या नियंत्रणासाठी पीकनिहाय बुरशीनाशकाचा वापर करावा.<br>• पाऊस झालेल्या ठिकाणी उपलब्ध ओलाव्यावर तसेच संरक्षित सिंचनाची सोय असल्यास रब्बी पिकांची नियोजन करावे. पेरणी साठी कमी कालावधीच्या वाणांची निवड करावी.<br>• ज्या ठिकाणी पिक पेरणी होऊन १० ते १२ दिवस झालेले आहेत तिथे गरजेनुसार पाणी देऊन नांग्या भराव्यात किंवा विरळणी करावी. |
| खरीप भात | पक्वता ते काढणी अवस्था | तपकिरी तुडतुडे आणि हिरवे तुडतुडे किडीच्या नियंत्रणासाठी फिप्रोनिल ५ एस.सी. २० मि.ली. किंवा फ्लोनिकॅमिड ५० डब्ल्यू. जी. ३ ग्रॅम किंवा इमिडाक्लोप्रिड १७.८ एस.एल. २ मि.ली. प्रति १० लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे. हळव्या जातीकरिता कापणीपूर्वी १० दिवस अगोदर पाण्याचा निचरा करावा . भाताच्या लोंब्यामधील ८० ते ९० टक्के दाणे पक्व झाल्याचे दिसताच पिकाची कापणी वैभव विळ्याच्या सहाय्याने जमिनीलगत करावी. यंत्राच्या सहाय्याने कापणी केल्यास वेळेत व खर्चातही बचत होऊ शकते. कापलेला भात वाळण्यासाठी १-२ दिवस पसरुन ठेवावा व नंतर मळणी करावी. चांगला उतारा मिळण्यासाठी मळणीयंत्र वापरावे. दाण्यातील ओलाव्याचे प्रमाण १० ते १२ टक्के होईपर्यंत भात वाळवावा. नंतर वाळवून कोरड्या, स्वच्छ व सुरक्षित जागी धान्याची साठवण करावी. |

| | | |
|---|---|---|
| **ऊस** | पीक वाढीची अवस्था | खोड किडीच्या जैविक नियंत्रणासाठी ट्रायकोग्रामा चिलोनिस (ट्रायकोकार्ड) ५ ते ६ ट्रायकोकार्ड १५ दिवसाच्या अंतराने प्रति हेक्टरी वापरावे. तसेच ५ कामगंध सापळे (इ.एस.बी. ल्यूर) प्रति हेक्टरी वापरावे.<br>ऊस पिकावरील पायरीला किडीचे नियमित निरीक्षण करावे. सरासरी ३ ते ५ पिल्ले किंवा प्रौढ कीड प्रति पान अथवा एका पानावर एक अंडीपुंज आढळल्यास आर्थिक नुकसानीची पातळी गाठल्याचे मानून त्वरित नियंत्रणाच्या उपाययोजना सुरू कराव्यात. आर्थिक नुकसानीची पातळी ओलांडल्यानंतरच क्लोरपायरीफॉस २० टक्के ई.सी. ३० मि.ली. किंवा ॲसिफेट ५० टक्के + इमिडाक्लोप्रिड १.८० टक्के एस.पी. ५० ग्रॅम प्रति १० लिटर पाणी या प्रमाणात फवारणी करावी. फवारणीपूर्वी संबंधित कीटकनाशकाचे सध्याचे CIBRC लेबल-क्लेम, पीक व किडीसाठी मंजुरी तसेच लेबलवरील सूचना तपासूनच वापर करावा. उभ्या ऊस पिकातील खालची वाळलेली पाने काढून ती आच्छादन म्हणून सरीत पसरावी. पिकास पाण्याचा ताण पडत असल्यास दर तीन आठवड्यांनी २ % मुरेट ऑफ पोटॅश व २ % युरिया यांचे मिश्रण तयार करून पिकांवर फवारणी करावी. |
| **हरभरा** | पेरणी अवस्था | कोरडवाहू हरभऱ्याची पेरणी जमिनीत पुरेसा ओलावा असताना करावी. हरभऱ्याच्या 'फुले विक्रम' या जातीची लागवड करून तुषार सिंचन पद्धतीने पाणी दिल्यास शाश्वत उत्पादन शक्य आहे. बागायती हरभऱ्याची पेरणी लवकरात लवकर पूर्ण करावी . पेरणीसाठी विजय, विशाल, दिग्विजय, फुले विक्रांत, फुले विश्वराज या देशी हरभरा वाणांची निवड कोरडवाहू व बागायत क्षेत्रासाठी करावा. काबुली हरभऱ्यामध्ये विराट, कृपा, पी के व्ही - २, पी के व्ही – ४ या वाणांची निवड करावी. बीजप्रक्रियेसाठी ट्रायकोडर्मा हरजीयानम १ % डब्लू पी, ६ ग्रॅम प्रती किलो बियाण्यास वापरावे. त्यानंतर बियाण्यास रायझोबियम आणि पी एस बी २५ ग्रॅम प्रती किलो चोळावे किंवा फुले बायो मिक्स १० मिली प्रती किलो बियाणास वापरावे. घाटे आळीच्या एकात्मिक नियंत्रणासाठी २०० ग्रॅम ज्वारी पिकाचे बियाणे हरभरा बियाण्यामध्ये मिसळून पेरणी करावी. पेरणी ३० सेमी X १० सेमी अंतरावर करावी. पेरणी नंतर आणि उगवणी पूर्वी जमिनीत ओल असताना पेंडामिथीलीन तणनाशक २.५ ते ३ लिटर ५०० लिटर प्रती हेक्टरी पाण्यामध्ये फवारावे. |
| **तुर** | शेंगा पोसण्याची अवस्था | सिंचन सुविधा उपलब्ध असलेल्या ठिकाणी तुरीची पेरणी केलेली असल्यास पेरलेल्या तुरीची शेंगा पोसण्याच्या अवस्थेत संरक्षित पाणी द्यावे . तुरीच्या शेंगा भरण्याच्या अवस्थेत शेंगा पोखरणाऱ्या किडींनी आर्थिक नुकसानकारक पातळी ओलांडली असेल तर इंडोक्झाकार्ब १४.५ टक्के एस.सी. प्रवाही ७ मि.ली. किंवा इमामेक्टीन बेंझोएट ५ टक्के एस.जी. ३ मि.ली. प्रती १० लिटर पाणी या प्रमाणात फवारणी करावी. |
| **रब्बी ज्वारी** | पिक वाढीची अवस्था | ज्वारीची पेरणी लवकर झाली आहे तिथे खोड किडी च्या जैविक नियंत्र णासाठी ५ ते ६ ट्रायकोकार्ड आठवड्याच्या अंतराने प्रति हेक्टरी वापरावे. ज्यांच्याकडे पाण्याची उपलब्धता असेल त्यांनी पिकास संरक्षित पाणी द्यावे. गरजेनुसार १० ते १२ दिवसाच्या फरकाने निंदणी करावी. पिकाच्या वाढीच्या अवस्थेप्रमाणे पिकात कोळपणी करावी (पेरणीनंतर तीन, पाच आणि आठ आठवड्यानी). पिक ३० ते ४० दिवसापर्यंत तण मुक्त ठेवावे. |
| **गहू** | पेरणी अवस्था | वेळेवर बागायती पेरणी लवकरात लवकर पूर्ण करावी . साधारण १०० –१२५ किलो बीयाणे प्रती हेक्टर वापरा वे. लागवड २०–२२.५ सेंमी ओळीचे अंतर ठेवून पेरणी करावी. प्रति किलो बियाण्यास ३ ग्रॅम थायरम या बुरशीनाशकाची बीजप्रक्रिया करून नंतर थायोमेथोझोंम ७० डब्लू.पी. १७.५ मिली प्रती १० किलो बियाणे कीटकनाशकाची आणि त्यानंतर अझोटोबॅक्टर २५ ग्रॅम प्रती किलो बियाणे अशी बीजप्रक्रिया करावी किंवा फुले बायो मिक्स १० मिली प्रती किलो बियाणास वापरावे. |
| **रब्बी मका** | पेरणी अवस्था | पेरणी लवकरात लवकर पूर्ण करावी. पेरणीसाठी १५–२० किलो प्रती हेक्टर बियाणे वापरावे. लागवड अंतर मध्यम व उशिरा येणाऱ्या वाणांसाठी ७५ × २० सेंमी, तर लवकर येणाऱ्या वाणांसाठी ६० × २० सेंमी. ठेवावे. बिजप्रक्रीयेसाठी प्रति किलो बियाण्यास २ –२.५ ग्रॅम थायरम चा वापर करावा. त्यानंतर अझोटोबॅक्टर २५ ग्रॅम प्रती किलो बियाण्यास लावावे किंवा फुले बायो मिक्स १० मिली प्रती किलो बियाणास वापरावे. |
| **वांगी** | पीक वाढीची अवस्था | रस शोषणाऱ्या (तुडतुडे) किडीच्या नियंत्रणासाठी सायपरमेथ्रीन २५% ई.सी.४ मिली किंवा फ्लोनीकॅमिड ५० टक्के डब्लु. जी. ४ ग्रॅम किंवा ॲफिडोपायरोपेन ५० डी.सी. २० मिली प्रति १० लिटर पाण्यातून फवारणी करावी. |
| **कांदा** | पीक वाढीची अवस्था | रस शोषणाऱ्या किडींच्या नियंत्रणासाठी ५ % निंबोळी अर्काची फवारणी करावी तसेच मावा किडीच्या प्रभावी नियंत्रणासाठी इमिडाक्लोप्रीड १७.८ एस.एल., ३ मिली प्रति १० लिटर या प्रमाणे फवारणी करावी. पुनर्लागवड रांगडा कांदा लागवड पुर्ण करावी. यासाठी फुले समर्थ या सुधारित वाणाचा तसेच र ब्बी हंगामासाठी **N-2-4-1** या वाणाचा वापर करावा. |
| **डाळींब** | पीक वाढीची अवस्था | बऱ्याच ठिकाणी मृग बहाराची फळे काढणी झाली असून उर्वरित फळे काढून बाग स्वच्छ करावी. हस्त बहाराची फळे वाढीच्या अवस्थेत असून संरक्षित पाण्याचा काटकोरपणे वापर करावा तसेच झाडांवर फळांची संख्या मर्यादित ठेवून फळे तडकणार नाही याची काळजी घ्यावी . ज्या शेतकरी बांधवांकडे खात्रीशीर पाण्याचा साठा उपलब्ध असेल त्यांनी आंबे बहाराचे नियोजन करण्यास हरकत नाही. जमिनीच्या मगदूरानुसार बागा तानावर सोडून बागेची स्वच्छता राखावी तसेच रोगग्रस्त फांद्या काढून टाकाव्यात. |
| **केळी** | पीक वाढीची अवस्था | बागेत करपा रोगाच्या नियंत्रणासाठी शेतकऱ्यांनी करपग्रस्त पाने कापून ते नष्ट करावे ,त्यानंतर मेटिरम + पायऱ्याक्लस्ट्रोबिन या संयुक्त बुरशीनाशकाची तीन ग्रॅम प्रति लिटर पाणी अधिक बॅनोले (मिनरल ऑइल) १० मिली प्रति लिटर किंवा **Azoxystrobin + Difenconazole** २ मिली प्रति लिटर पाणी किंवा टेबुकनाझोल + ट्रीफ्लॉपझीस्ट्रोबिन ०.५ मिली प्रति लिटर पाणी घेऊन फवारणी करावी किंवा **Tilt (Propiconazole)** ०.५ मिली प्रति लीटर + मिनरल ऑइल १० मिली प्रति लिटर पाणी घेऊन फवारणी करावी. केळी लागावडीनंतर चौथ्या महिन्यात सुक्ष्म अन्नद्रव्ये इडिटीए-जस्त आणि इडिटीए-लोह यांची प्रत्येकी ५० ग्रॅम मात्रा १० लिटर पाण्यात घेऊन फवारणी करावी. बागेस |

| | | |
|---|---|---|
| | | उपलब्धतेनुसार व आवश्यकतेनुसार पाणी द्यावे. पाणी देण्यासाठी ठिबक सिंचनाचा वापर करावा. मृद ओलावा संवेदक वापरून गरजेनुसार सिंचनाचे नियोजन करावे. बागेला पाणी देताना शक्यतो रात्री किंवा पहाटे पाणी द्यावे. अच्छादनाचा वापर ३० मायक्रोन जाळीचा चंदेरी रंगाचा पॉलिथिन केळीच्या दोन ओळीतील मोकळ्या जागेत टाकण्यात यावे. सेंद्रिय आच्छादनाचा वापर केळीच्या दोन ओळीत वाढलेले उसाचे पाचट , गव्हाचा भुसा, सोयाबीनचा भुसा याचा सेंद्रिय आच्छादन म्हणून वापर करावा. केळी पिकाच्या वाढीच्या अवस्थेनुसार ठिबक सिंचनातून शिफारशीत खते द्यावेत. बाष्पीरोधकाचा वापर केओलीन बाष्परोधक पावडरची ८० ग्रॅम प्रति लिटर प्रमाणे पंधरा दिवसांच्या अंतराने फवारणी करावी. ऍसिटिल स्यालीसिलिक आम्ल १८० मिलिग्रॅम (इथेनॉलमध्ये विरघळून) प्रती दहा लिटर पाण्यात घेऊन फवारणी करावी. घड व्यवस्थापन घड पूर्ण निसल्यावर केळ फुल वेळीच कापावे , घडांवर आठ ते नऊ फण्या ठेवून बाकी खालच्या फण्या कापून टाकाव्यात केळीचा घड पूर्ण निसवल्यावर व तद नंतर पंधरा दिवसांनी दहा लिटर पाण्यात ५० ग्रॅम पोटॅशियम डायहायड्रोजन फॉस्फेट अधिक १०० ग्राम युरिया मिसळून धडावर फवारणी करावी किंवा केळफुल कापल्यानंतर एकदा व त्यानंतर तीस दिवसांनी दुसऱ्यांदा दहा लिटर पाण्यात २०० ग्राम सल्फेट ऑफ पोटॅश मीसळून पहावर फवारणी करावी , घडावर ६% सच्छेद्रतेच्या पांढऱ्या पॉलिथिन पिशव्यांचे आवरण करावे , बागेभोवती कुंपण करावे. निंबोळी पेंड झाडाची अवस्था पाहून २५०-५०० ग्रॅम प्रति झाड द्यावे. |
| **अंजीर** | पीक वाढीची अवस्था | खट्टा / मिठा बहार : अंजीराला कोवळी पाने फुटल्यानंतर साधारणत: छाटणीनंतर २० दिवसापासून १५ दिवसाच्या अंतराने २० ग्रॅम क्लोरोथॅलोनील + १० ग्रॅम कार्बेनडॅझीम प्रती १० लिटर पाणी या प्रमाणात फवारावे किंवा १० ग्रॅम कार्बेनडॅझीम + २५ ग्रॅम मॅन्कोझेब किंवा १० ग्रॅम कार्बेनडॅझीम अधिक २० ग्रॅम कॅप्टन वरील पैकी कोणतीही एक फवारणी आलटून पालटून करावी. अंजीर काढणीच्या एक महिना अगोदर फवारणी बंद करावी . अंजीर पिकातील खोड कीडग्रस्त फांदया, खोडे वेळोवेळी काढून नष्ट कराव्यात प्रतिबांधात्मक उपाय म्हणून खोड आणि फांदयांना मुलामा (पेस्ट) द्यावा. त्याकरीता पेस्ट तयार करण्यासाठी १० लि. पाण्यात ४ कि. गेरू रात्रभर भिजत घालून दुस-या दिवशी क्लोरोपायरीफॉस २० टक्के प्रवाही ५० मिली अधिक कॉपर ऑक्सीक्लोराईड २५ ग्रॅम एकत्रित चांगले मिसळून तयार झालेल्या पेस्टचा मुलामा खोडावर लावावा. (अंजीर पिकात कोणतेही किटकनाषक लेबल क्लेम नाही).<br>बाष्पीभवनाचा वेग मंदावण्यासाठी आणि झाडाचे तापमान कमी ठेवण्यासाठी केओलिन (पांढरी माती) ४० ते ५० ग्रॅम प्रति लिटर पाण्यात मिसळून झाडावर फवारणी करावी , ज्यामुळे पानांवर पांढरा संरक्षक थर तयार होतो किंवा पानांमधील पाण्याचा समतोल टिकवण्यासाठी पोटॅशियम नायट्रेट ( १३:०:४५) १० ग्रॅम प्रति लिटर पाण्यात मिसळून फवारावे.<br>बहार नियोजन करताना जिवाणूसंवर्धक , हिरवळीचे खत, गांडूळ खत, योग्य आच्छादन व पिकांचे अवशेष इ. सेंद्रिय पदार्थांचा वापर महत्वाचा आहे.<br>हलक्या जमिनीत ५ ते ६ दिवसांनी , मध्यम जमिनीत ८ ते १० दिवसांनी आणि भारी जमिनीत १० ते १२ दिवसांनी पाणी द्यावे. बागेस ठिबक सिंचनाचा वापर करावा. |
| **सिताफळ** | पीक वाढीची अवस्था | हलक्या जमिनीत ५ ते ६ दिवसांनी , मध्यम जमिनीत ८ ते १० दिवसांनी आणि भारी जमिनीत १० ते १२ दिवसांनी पाणी द्यावे. बागेस ठिबक सिंचनाचा वापर करावा. सिताफळाची काढणी पक्वतेची लक्षणे दिसल्यास जसे फळांचा रंग फिकट हिरवा झाल्यावर , फळाचे डोळे उघडून दोन डोळयांमधील भाग पांढरट पिवळसर रंगाचा दिसू लागल्यावर फळांचे खवले उंच होतात, फळांची साल डोळयामधून फाटण्यास सुरुवात झालेवर काढावीत. फळे काढल्यानंतर प्रतवारी करुन क्रेटमध्ये अगर कोरुगेटेड फायबर बोर्ड बॉक्सेस मध्ये पॅकिंग करुन त्वरीत विक्रीसाठी पाठवावी . सिताफळ पिकातील फळमाशी व्यवस्थापनासाठी कामगंध सापळे प्रति एकरी ४ ते ५ या प्रमाणात वापरावेत. हे सिताफळ हंगाम संपेपर्यंत ठेवावे |
| **फळबाग** | नियोजन | सध्याच्या हवामानामुळे फळबागांमध्ये बाष्पीभवन कमी करण्यासाठी सेंद्रिय आच्छादनाचा वापर करावा तसेच बाष्परोधकाची (केओलीन ३%) फवारणी करावी. बागेस ठिबक सिंचनाचा सकाळ आणि संध्याकाळी वापर करावा. फळधारणा जास्त असल्यास विरळणी करावी. बागेत नत्र खताचा वापर कमी करावा. बाग नेहमी तणनियंत्रण करून स्वच्छ ठेवावी. बागेस सेंद्रिय खतांचा वापर करावा. |
| **जनावरांचे व्यवस्थापन** | | पाणी अत्यंत मर्यादित असल्यास मोठ्या क्षेत्रावर चारा पीक घेण्याऐवजी आवश्यक पशुधनासाठी मर्यादित क्षेत्रात संरक्षित सिंचनाखाली चारा उत्पादन करण्याचे नियोजन करता येईल. उपलब्ध पाणी , पेरणीची वेळ , जमिनीतील ओलावा आणि स्थानिक हवामान लक्षात घेऊन ज्वारी , बाजरी, मका, बरसीम किंवा लुसर्न यांसारख्या चारा पिकांचा विचार करता येतो. संभाव्य चाराटंचाई लक्षात घेऊन उपलब्ध हिरवा चारा , कडबा, पिकांचे अवशेष, वाळलेला चारा आणि इतर स्रोतांचे योग्य नियोजन करणे आवश्यक आहे. उपलब्ध चाऱ्याचे संवर्धन , कमी पाण्यात येणाऱ्या चारा पिकांची लागवड, मुरघास निर्मिती, चाऱ्याची पौष्टिकता वाढविणे तसेच सामूहिक चारा व्यवस्थापन यांवर विशेष भर देणे गरजेचे आहे. उपलब्ध हिरवा चारा एकाच वेळी मोठ्या प्रमाणात जनावरांना देण्याऐवजी त्याचे नियोजनबद्ध वाटप करावे. सोयाबीन, ज्वारी, बाजरी, मका, तूर आणि इतर पिकांपासून उपलब्ध होणारे अवशेष चारा म्हणून वापरावेत. या अवशेषांचे योग्य प्रकारे कुट्टीकरण करून सुरक्षित ठिकाणी साठवणूक केल्यास भविष्यातील चाराटंचाईची तीव्रता कमी करण्यास मदत होते. |

***टिप : शेतकरीबंधूनी किटकनाशकाची, बुरशीनाशकाची फवारणी करताना स्वत:ची योग्य ती खबरदारी/ काळजी धेऊन किसान कवच बॉडीसूटचा वापर करावा.**

**महात्मा फुले कृषि विद्यापीठ अंतर्गत उत्पादित होणाऱ्या जिवाणू खतांची माहिती तसेच उपलब्धता ठिकाण कृषि अणुजीवशास्त्रज्ञ, कृषि महाविद्यालय, पुणे-४११००५ फोन नं.: (०२०) २५५३७०३३ विस्तार २३२ किंवा २२८**

**स्त्रोत : १) हवामान पूर्वानुमान : प्रादेशिक हवामान पूर्वानुमान केंद्र, मुंबई.** **स्वाक्षरीत**

२) मागील हवामान : -

ठिकाण : कृ.म.वि., पुणे . दि. : ०९.११.२०२६

प्रमुख अन्वेषक, ग्राकृमौसे,ऐएमएफयु, पुणे तथा
प्रमुख, कृषि हवामानशास्त्र विभाग, कृ.म.वि., पुणे